

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

مصاحبه پژوهشی با؛

– جناب آقای دکتر علیرضا ساجدی، پژوهشگر و دانشجوی دکتری معماری

جای خالی جانبازان و معلولان در معماری شهری

(تا چه اندازه در ساخت و سازهای جدید به معلولان و جانبازان توجه می‌شود؟)

بررسی این موضوع ادامه دارد

صدا و سیما

- زندگی در شهرها، وضعیت خیابان‌ها، پیاده‌روها، بناهای عمومی، فضاهای رفاهی، سرویس‌های بهداشتی به گونه‌ای هستند که اساساً قابلیت استفاده برای جانبازان و معلولین را ندارند.
- حق استفاده از فضای شهری برای همه شهروندان باید وجود داشته باشد ولی معلولان به عنوان شهروند از بسیاری از حقوق شهروندی محروم هستند.
- در طراحی شهری و معماری باید به گونه‌ای عمل کنیم که نیازهای کاربری معلولان و جانبازان را پوشش دهد.
- بر اساس ماده ۲ قانون جامع حمایت از معلولین مصوب سال ۸۳، تمام وزارتخانه‌ها، سازمان‌های دولتی و نهادهای عمومی موظف هستند در طراحی و احداث ساختمان‌ها، اماکن عمومی، معابر و وسایل خدماتی به گونه‌ای عمل کنند که امکان دسترسی و بهره‌مندی از آنها برای معلولین مانند سایر شهروندان فراهم شود
- مفهوم مناسب‌سازی یعنی دسترسی راحت به وسایل نقلیه عمومی، ورودی‌های یکسان مناسب برای همه، نصب انواع راهنماهای صوتی، تصویری، لمسی و طراحی اجزای ساختمان برای استفاده همه مردم، فارغ از میزان توانایی یا محدودیت آنها را شامل گردید.

نیازهای اصول پایه کاربری طراحی جهان شمول

□ مقدمه

بر اساس ماده ۲ قانون جامع حمایت از معلولین مصوب سال ۸۳، تمام وزارتخانه‌ها، سازمان‌های دولتی و نهادهای عمومی موظف هستند در طراحی و احداث ساختمان‌ها، اماکن عمومی، معابر و وسایل خدماتی به گونه‌ای عمل کنند که: امکان دسترسی و بهره‌مندی از آنها برای معلولین ۱ مانند سایر شهروندان فراهم شود. در این میان شهرداری‌ها موظف هستند تا از صدور پروانه احداث و پایان کار برای ساختمان‌ها و معابری که استانداردهای لازم را رعایت نکردند، خودداری کنند. بر همین اساس سازمان بهزیستی هم مجاز است تا پیشنهادهای و درخواست‌هایی را برای انجام این امر به سازمان‌ها و نهادهای مربوط ارائه دهد.

با وجود چنین قوانینی برای معلولان، هنوز فضاهای شهری برای معلولان مناسب نیستند و به دلیل محدودیت‌های موجود معلولان ترجیح می‌دهند در منازل خود بمانند. براساس گفته‌های حسین نحوی‌نژاد، معاون توانبخشی سازمان بهزیستی کشور تنها کمتر از ۳۰ درصد معابر و اماکن عمومی کشور برای معلولان قابل استفاده است.^۲

در مصاحبه پژوهشی با دکتر علیرضا ساجدی پژوهشگر دوره دکتری معماری و دارای سوابق طراحی؛ اجرایی و مدیریتی در حوزه معماری و معماری داخلی در نظر داریم تا در زمینه مشکلات و موانع کاربری موجود برای جانبازان و معلولان در فضای شهری به بحث در خصوص سوالات ذیل بپردازیم:

- وضعیت معماری امروز در پرداختن به نیازهای کاربری جانبازان چگونه است؟
- آیا امروزه در معماری و صنعت ساختمان کشور به این موضوع توجه می‌شود؟
- چرا باید نیازهای کاربری جانبازان و معلولان توجه شود؟
- چه نوع معماری می‌تواند نیازهای کاربری معلولین و جانبازان را پوشش دهد؟
- یک جانباز با چه موانعی برای آمد و شد و اسکان مواجه است؟

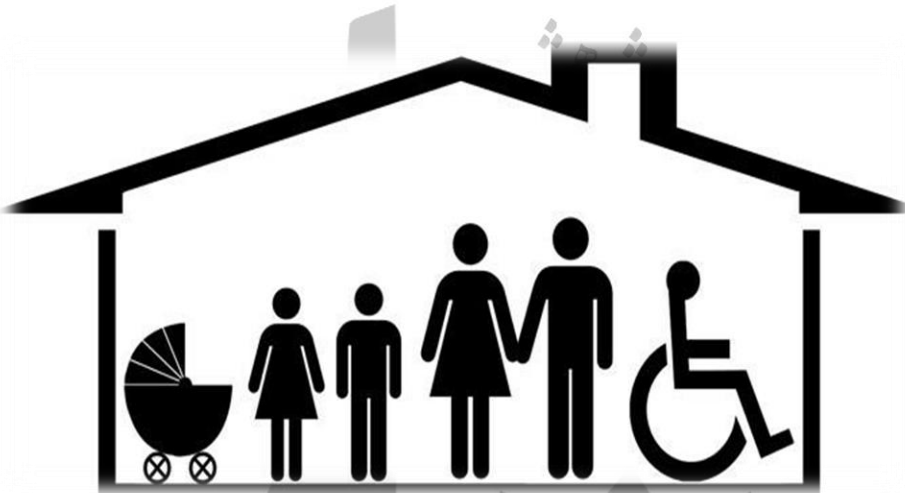
۱- براساس قانون، معلول کسی است که به تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان بهزیستی بر اثر ضایعه جسمی، ذهنی، روانی یا هر سه اینها به صورت همزمان، اختلال مستمر و قابل توجهی در سلامت و کارایی عمومی او ایجاد شود، به طوری که این اختلالات باعث کاهش استقلال فردی فرد در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی شود.

۲- گردشگری منهای معلولان، روزنامه جام جم، ۹۶/۴/۱۹.

□ پیشینه مفهوم مناسب سازی محیط

مفهوم مناسب سازی محیط در چند دهه گذشته، به مرور تحول یافته است. این مفهوم در ابتدا مترادف با رفع موانع فیزیکی در محیط ساخته شده و "محیط بدون مانع" به کار گرفته می شد. در دهه ۸۰ میلادی این مفهوم با قابل دسترس شدن ساختمان ها و محیط شهری و یا "طراحی قابل دسترس"، دامنه شمول بیشتری یافت. در دهه ۹۰ میلادی، موضوع "طراحی همه شمول" مطرح گردید که مفهوم مناسب سازی را بسیار گسترش داد و مسائلی نظیر راحتی دسترس به وسایل نقلیه عمومی، ورودی های یکسان مناسب برای همه، نصب انواع راهنماهای صوتی، تصویری، لمسی و طراحی اجزای ساختمان برای استفاده همه مردم، فارغ از میزان توانایی یا محدودیت آنها را شامل گردید.

تصویر زیر بصورت نمادین نشان دهنده قابلیت طراحی جهان شمول^۱ در پاسخگویی نیاز های متنوع افراد با یک طراحی واحد است.

□ طراحی جهان شمول چیست؟

طراحی جهان شمول با نگرشی پیشرو با بکار بردن واژه تنوع^۲، بجای ناتوانایی^۳، می کوشد تا نشان دهد که طراحی یا معماری موظف است با یک طراحی واحد، به دامنه وسیعی از نیازهای کاربری انسان ها، فارغ از محدودیت جسمانی آنها پاسخ دهد. البته کانون توجه این رویکرد طراحی صرفاً متوجه افراد دارای ناتوانایی نیست، بلکه در این نوع طراحی کاربری و استفاده از محصول و محیط مصنوع برای کاربران سالم نیز، لذت بخش و دل نشین تر است.

□ نوع نگرش طراحی جهان شمول به ناتوانی جسمی

امروزه بسیاری از مردم به دلایل گوناگون و از جمله مهمترین آنها، پیشرفت های اعجاب انگیز علمی، پزشکی و بالارفتن شاخص جهانی امید به زندگی در همه جوامع انسانی، علی رغم داشتن طیف وسیعی از ناتوانایی های جسمانی مادرزاد، ناشی از کهولت و بیماری و یا اکتسابی که پیامد حوادث گوناگون محیطی است، از یک طول عمر نسبتاً مطلوب و زندگی طبیعی برخوردار هستند و از طرفی، رویکرد طراحی محیطی و معماری پیرامون ما بعلاوه ناکارآمدی و عدم دسترسی مناسب از جوانب گوناگون، خود به نوعی برای افراد دارای ناتوانایی، محرومیت ایجاد کرده است. همه انسانها نیز، به نوعی تجربه ناتوانایی را در زندگی را دارند، بیماریها و ناتواناییها در سطوح مختلف، حتی اگر موقت باشند در کیفیت و نحوه عملکردهای

۱- اصطلاح طراحی جهان شمول که اولین بار در ایالت متحده در سال «۱۹۷۰» استفاده شد و این اصطلاح در سال «۱۹۸۵» با بیان و تفسیر جدید توسط رونالد مک، معمار آمریکایی بکار گرفته شد. طراحی جهانشمول به رویکردی از طراحی محصول و محیط مصنوع گفته می شود که قابلیت استفاده و دسترسی را برای همگان یا اکثریت بالایی از مردم یا کاربران را فارغ از میزان سن، اندازه و سایز، سطح توانایی و ناتوانی آنها داشته باشد. ر.ک: طراحی جهان شمول یک ضرورت در معماری و طراحی شهری امروز، علیرضا ساجدی، پژوهشگر دوره دکترای معماری.

۲- diversity

۳- disability

انسانی همانند، جابجایی، چالاکي تعادل، قدرت، تحمل و استقامت، قوه بصری، قوه شنوایی، تکلم و گویایی، حافظه و ادراک و آگاهی اختلال ایجاد می کنند.

□ حق استفاده از فضای شهری

حق استفاده از فضای شهری برای همه شهروندان باید وجود داشته باشد ولی معلولان به عنوان شهروند از بسیاری از حقوق شهروندی محروم هستند. نبود ارتباط پیوسته در مناسب سازی فضای شهری موجب شده برخی از معلولین نتوانند به تنهایی از خانه هایشان خارج شوند و این موجب پایین آمدن روحیه معلولین شده است و آمار افسردگی را در بین این قشر از جامعه افزایش داده است. برخی از معلولان تنها هستند و کسی را برای همراهی ندارند و برخی از آنها حتی فضای جلوی درب منازلشان نیز مناسب سازی نشده است و با خروج آنها از منزل چرخ ویلچرشان به درون جوی و یا چاله می افتد.

پاسخ به سوال اول: وضعیت معماری امروز در پرداختن به نیازهای کاربری جانبازان چگونه است؟

دکتر علیرضا ساجدی: تامین شرایط زندگی و ایجاد محیط های بدون مانع، یکی از مهمترین فاکتورها در جهت جذب جانبازان و معلولین جسمی - حرکتی در جامعه است. تا بدین وسیله آنها نیز، همانند شهروندان عادی از فرصت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برابر استفاده کنند. متأسفانه امروزه وضعیت مسکن و فضای شهری اصلاً شایسته، و پاسخگوی نیازهای کاربری جانبازان نیست و نا کارآمدی برنامه ریزی شهری و طراحی فضای شهری باعث شده که بسیاری از فضاهای شهری فاقد شرایط لازم و حتی ابتدایی برای حضور این قشر از جامعه باشد، نارسایی ها و کمبودهای مبلمان شهری ویژه جانبازان حضور اجتماعی این قشر از جامعه را بشدت کم رنگ کرده است و در شهرها، وضعیت خیابان ها، پیاده روها، بناهای عمومی، فضاهای رفاهی، سرویس های بهداشتی به گونه ای هستند که اساساً قابلیت استفاده برای جانبازان و معلولین را ندارند. الان طبق آمار سال ۱۳۹۰، تعداد معلولین یک میلیون و هفده هزار و ششصد و پنجاه و نه نفر است و در این میان، بخش قابل توجهی از این افراد را جانبازان عزیز تشکیل می دهند.^۱

پاسخ به سوال دوم: آیا امروزه در معماری و صنعت ساختمان کشور به نیازهای کاربری جانبازان توجه می شود؟

دکتر علیرضا ساجدی: متأسفانه علی رغم وجود برخی ضوابط؛ طراحی تدوین یافته ویژه معلولین در طراحی شهری و فضاهای عمومی، در معماری و ساخت و سازهای جدید به موضوع توجه چندانی نمی شود و ما با خیل فضاها و محیط مصنوعی مواجه هستیم که فاقد ویژگی های کاربری مورد نیاز این افراد است و این در حالی است که ما ملتی دارای پشتوانه غنی از مهندسی عوامل انسانی در معماری ایرانی - اسلامی خود هستیم که جملگی اینها گویی به یکباره، به فراموشی سپرده شده است. بعنوان مثال ویژگی مردم واری یعنی رعایت تناسب میان اندام های ساختمانی با اندام های انسانی و توجه به نیازهای او در ساختمان سازی در معماری ایرانی را در نظر بگیرید، بر مبنای آن، معماران خیره ایرانی، طراحی فضا و عناصر معماری را به گونه ای سامان می دادند، که تا بیشترین میزان ممکن، قابلیت استفاده و دسترسی برای مردم و استفاده کننده گان داشته باشند و اصل قابلیت دسترسی و قابل استفاده بودن محیط و ساختمان (اصلی که در معماری مدرن و امروزی و رویکردهای طراحی دوستدار کاربر بسیار بر آن تاکید می شود) برای مردم و کاربران آن بنا و معماری، مقدم بر هر چیز دیگری بوده است. و در واقع کانون توجه معماری ایرانی - اسلامی با توسل به این ویژگی، توجه به نیازهای انسانی همه آحاد مردم جامعه بوده است که امروزه متأسفانه از غفلت شده است و ما شاهد یک نوع معماری آشفته و باری به هر جهت هستیم که در آن، محیط و خانه ها بیرون از اندازه و تناسب و افراز و درخور استفاده کننده گان ساخته می شوند.

۱- محمد اسفندیاری رئیس مرکز روابط عمومی و اطلاع رسانی بنیاد شهید و امور ایثارگران: مجموعاً ۵۴۸ هزار و ۴۹۹ جانباز در سراسر کشور داریم که از این تعداد ۵۱۷ نفر جانباز شیمیایی شدید و تعداد ۲ هزار و ۱۲۳ جانباز قطع نخاعی هستند. خبرگزاری تسنیم، ۹۳/۳/۱۲

تصویر زیر در مورد ویژگی مردم واری معماری اسلامی است که در آن نشیمن گاه‌هایی می بینید که برای راحتی و رفع خستگی کاربران طراحی می شده است.

پاسخ به سوال سوم: چرا باید نیازهای کاربری جانبازان و معلولان توجه شود؟

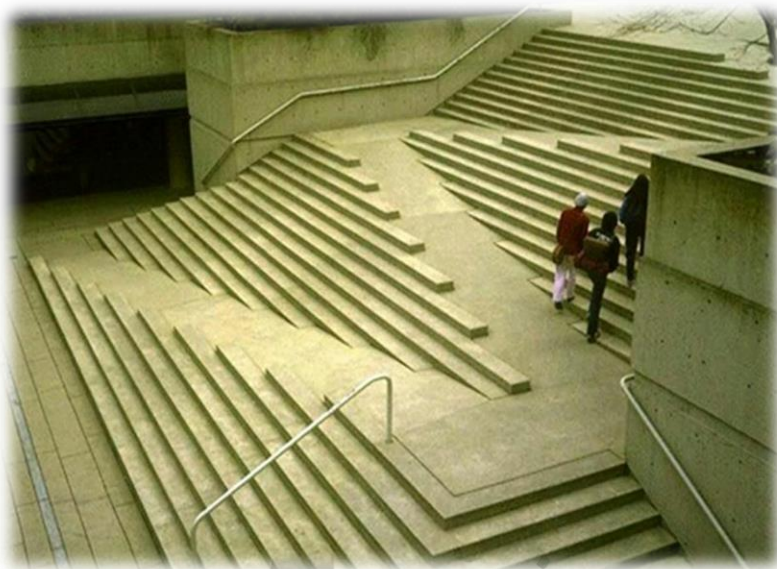
دکتر علیرضا ساجدی: جمعیت قابل توجهی از جامعه را معلولین و جانبازان تشکیل می دهند و این جمعیت به دلایل گوناگون رو به تزاید است و این عزیزان باید از حقوق کاربری برابر و فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی همانند، همه افراد جامعه برخوردار باشند و طراحی مسکن و برنامه ریزی شهری برای این افراد به گونه ای سامان بگیرد که پاسخگوی نیازهای کاربری آنها باشد و ما شاهد حضور اجتماعی بیشتر پر رنگ این افراد در جامعه خود باشیم.

پاسخ به سوال چهارم: چه نوع معماری می تواند نیازهای کاربری معلولین و جانبازان را پوشش دهد؟

دکتر علیرضا ساجدی: امروزه در دنیا، رویکردهایی در طراحی و معماری وجود دارند که کانون توجه آنها متوجه نیازهای کاربران، بویژه افراد دارای انواع و اقسام ناتوانایی و محدودیت‌های جسمانی است و از شاخص‌ترین این رویکردها می توان به رویکرد طراحی جهان شمول اشاره کرد، که اتفاقاً، یکی از دلایل پیدایش آن، وجود انبوهی از سربازان مجروح و معلول بازگشته از جنگ جهانی اول و دوم به موطن خود بود. چنانچه بخواهم یک تعریف ساده و کلی ارائه بدهیم، باید بگوییم، طراحی جهانشمول به رویکردی از طراحی محصول و معماری گفته می شود که قابلیت استفاده و دسترسی برای همه مردم یا اکثریت بسیار بالایی از مردم و کاربران راه، فارغ از میزان سن، اندازه و سایز، سطح توانایی و ناتوانی آنها داشته باشد، بطوریکه انطباق‌سازی و طراحی ویژه (بعنوان مثال طراحی رامپ برای معلولین ویلچر نشین) در آن، برای گروه یا اقلیت خاصی، صورت نگیرد و یک طراحی واحد و مبرا از هر نوع تبعیض، که پاسخگوی همه آحاد مردم، به لحاظ نیازهای کاربری باشد. صنعت ساختمان و جامعه حرفه‌ای معماری کشور می تواند به شیوه اسلاف خود در عرصه فرهنگ، هنر و معماری در تمام دوران باشکوه معماری اسلامی و قبل از آن، که ویژگیهای خوب و ممتاز را از هر سرزمین و دیاری که بود می گرفتند و با پالایش هنرمندانه به تملک خود در می آوردند، از ظرفیت‌های طراحی جهان شمول بعنوان رویکردی دوستدار کاربر و الگوی مناسب ساختمان و طراحی، در راستای پاسخگویی مناسب به نیازهای کاربری انبوه استفاده کننده‌گان، بویژه افراد دارای ناتوانایی و سالمندان، دست کم در بخش بناهای عمومی و طراحی شهری، استفاده نماید.

تصویر زیر پله‌هایی است که بصورت جهان شمول طراحی شده و همه کاربران چه سالم و چه معلول و چه سالم و با هر سطح توانایی می‌توانند از آن استفاده کنند.

در تصاویر فوق چنانکه می بینید طراحی و چیدمان آشپزخانه و فضا بصورت جهان شمول طراحی شده و معلولین براحتی از امکانات استفاده می کنند و کلیه نیاز های کاربری آنها تامین شده است.

پاسخ به سوال پنج: یک جانباز با چه موانعی برای آمد و شد و اسکان مواجه است؟

دکتر علیرضا ساجدی: ایاب و ذهاب و تردد شهری، یکی از بزرگترین مشکلات فراروی جانبازان عزیز است، موانع فیزیکی، وضعیت خیابانها، پیاده‌روها، بناهای عمومی، فضاهای رفاهی، سرویس‌های بهداشتی برای استفاده این افراد بسیار اسفناک است. مضاف بر آن، ناکارآمدی امکانات حمل و نقل عمومی، اجازه استفاده از این وسایل را نمی‌دهد، و نیاز مبرمی به اصلاح محیط و تدارک حمل و نقل مناسب برای آنها وجود دارد.

صد او ستیا

□ کلام آخر

در طراحی شهری و معماری باید به گونه‌ای عمل کنیم که نیازهای کاربری معلولان و جانبازان را پوشش دهد. به نظر می‌رسد رویکرد جهان شمول می‌تواند نیازهای کاربری معلولان را به نحو مطلوبی پوشش دهد. جمعیت جانبازان، معلولان، سالمندان و افراد ناتوان و توجه به اینکه افراد در توالی زندگی دچار نوسانات و تغییرات جسمانی می‌شوند؛ نیاز به محیطها و معماری انعطاف پذیری را ایجاد می‌کند؛ از منظر دیگر می‌توانیم با اعمال راهکارهای طراحی در واقع به یک توسعه پایدار دست پیدا کنیم و محیطها را پایدارتر سازیم چرا که محیطهای پایدارتر باعث ابراز وجود بیشتر معلولین در جامعه می‌شود.

تروهنش

تصاویر زیر برخی مشکلات کاربری معلولین را نشان می‌دهد.

